

U SPOMEN.
PROFESSOR EMERITUS MIROSLAV BERTOŠA,
ČLAN SURADNIK HAZU
(1938. – 2023.)

U Puli je 24. kolovoza 2023. preminuo prof. dr. sc. Miroslav Bertoša, član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, profesor emeritus Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, istaknuti hrvatski povjesničar, ugledni znanstvenik, kulturni i javni djelatnik te voditelj Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli. Svojim je odlaskom ostavio veliku prazninu u svojoj obitelji, u hrvatskoj znanstvenoj zajednici, posebice humanističkoj, a povrh svega historiografskoj te u kulturnome, društvenom i akademskom životu Istre i cijele Hrvatske. Vječno mu je počivalište na groblju *Moj mir* u Pazinu.

Prof. emeritus Miroslav Bertoša rodio se 17. svibnja 1938. u Beogradu. U jesen 1947. došao je u Istru i stalno se nastanio u Puli gdje je završio osnovnu školu (1949.) i osam razreda Hrvatske gimnazije „Branko Semelić“ (1957.). Diplomirao je povijest s književnošću na Pedagoškoj akademiji u Puli (1963.), a potom povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1966.). Na tom je Fakultetu 1981. i doktorirao disertacijom pod naslovom *Gospodarske i društvene prilike u mletačkom dijelu Istre u doba kolonizacije XVI. i XVII. stoljeća*.

Redovita služba trajala mu je punih četrdeset i pet godina, od 1963. do 2008. godine. Od 1963. do 1969. bio je asistent na Pedagoškoj akademiji u Puli, a potom se zaposlio u tadašnjemu Sjeverojadranskom institutu JAZU, sada Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci – Područnoj jedinici u Puli. U stalnom je radnom odnosu u tome Akademijinu institutu bio zaposlen od 1. rujna 1969., i to najprije kao asistent i znanstveni asistent (od 1972.), pa viši znanstveni suradnik (1981.) i zatim kao znanstveni savjetnik (1986.; od 1999. u trajnom zvanju), sve do sporazumnog prekida radnog odnosa 30. travnja 2003., a uz prekid u razdoblju od svibnja 1995. do siječnja 1999. kada je obnašao funkciju generalnog konzula Republike Hrvatske u Trstu. Godine 2003. prešao je na Filozofski fakultet u Puli gdje je dostigao zvanje redovitog profesora u trajnom zvanju i radio do umirovljenja 2008. godine.

Članom je suradnikom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti postao 1990. godine u njezinu Razredu za društvene znanosti, a potvrđen je 2000. godine.

Znanstveni je rad prof. dr. sc. Miroslava Bertoše općepoznat u hrvatskoj i međunarodnoj historiografiji. Začeo se i razvijao upravo u njegovu znanstveno-istraživačkom radu u pulskoj podružnici Akademijina instituta u Rijeci, a temelj su mu bila sustavna istraživanja arhivskih i drugih fondova i zbirki u Hrvatskoj i inozemstvu, posebice u Italiji i Francuskoj. Od samih početaka svojega znanstvenog rada ponajviše je bio usmjeren na istraživanja istarske povijesti u novom vijeku, a povremeno se bavio i starijim te novijim razdobljima istražujući pritom gospodarske, društvene, etničke, migracijske, kolonizacijske i kulturno-antropološke pojave u Istri (prije svega u njezinu mletačkom dijelu) od konca XV. do konca XVIII. stoljeća. Uz to je proučavao i istarsku historiografsku baštinu te demografsku povijest, pri čemu je posebnu pozornost posvećivao kretanjima u europskoj historiografiji, ponajprije avangardnim nastojanjima francuske škole *Annales*. Bavio se i problematikom razvoja historiografije te metodologijom nastavnog i znanstvenog rada.

Rezultat njegova dugogodišnjeg rada impozantna je bibliografija koju čini dvadeset i jedna knjiga te više od tisuću bibliografskih jedinica znanstvenih i stručnih radova i drugih tekstova, enciklopedijskih natuknica, recenzija, osvrti i kritičkih prikaza, *miscellanea*, kolumni i feljtona. Riječ je o iznimno cijenjenu opusu znanstvenih radova o Istri i sjevernojadranskom prostoru te knjigā od kapitalnog značaja u hrvatskoj historiografiji. Te su knjige: *Knjiga o Istri* (1968.; suautor i redaktor), *Proština 1921. Antifašistički pokret seljaka jugoistočne Istre* (1971.), *Istarsko vrijeme prošlo* (1978.), *Pisma i poruke istarskih rektora – Epistolae et communicationes rectorum histrianorum. Svezak I. Od 1607. do 1616.* (1979.), *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću. Knjiga prva. Kolonizacija: teme i problemi* (1985.), *Etos i etnos zavičaja (Istra kao historiografski problem)* (1985.), *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću. Knjiga druga. Društvene strukture, populacija i gospodarstvo* (1986.), *Jedna zemlja, jedan rat. Istra 1615–1618* (1986.), *Zlikovci i prognanici. Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću* (1989.), *Istra između zbilje i fikcije* (1993.), *Istra: Doba Venecije (XVI.–XVIII. stoljeće)* (1995.), *Izazovi povijesnog zanata: Lokalna povijest i sveopći modeli* (2002.), *Istra, Jadran, Sredozemlje: Identiteti i imaginariji (feljtoni, elzeviri, kolumne)* (2003.), *Tordaoni spisi Onofrija Del Campa. Traktati i memorabilije jednoga kondotjera u Dalmaciji u doba Kandijskoga rata* (2003.), *Hrvatska povijest u ranom novom vijeku. Sv. 3.: Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranom novom vijeku* (suautor J. Vrandečić) (2007.), *Kruh, mašta & mast: Prizori i memorabilije o staroj Puli (1947.–1957.)* (2007.), *Veprinački zakon 1507.–2007.* (2007.) (koautor Boris Ku-

zmić), *Trgovište pod staklenim zvonom* (suautori F. Tomizza i A. Forlani) (2009.), *Doba nasilja, doba straha: vojnici-pljačkaši, seljaci-razbojnici i doseljenici-nasilnici u Istri XVII. i XVIII. stoljeća* (2011.), *Historabilije XVI.–XVIII. stoljeća: mali svijet Istre u doba Venecije* (2019.). Posljednja knjiga prof. emeritusa Miroslava Bertoše nosi naslov *Trošenje života. Gdje li je život što ga izgubih živeti?* (2023.), a objavljena je nedugo nakon njegove smrti.

Prof. dr. sc. M. Bertoša bio je organizator, voditelj i sudionik brojnih znanstvenih i stručnih skupova u zemlji i inozemstvu. Bio je i voditelj i/ili plodni suradnik – istraživač više znanstveno-istraživačkih projekata. Tako je bio glavni istraživač znanstvenog projekta *Istarski Hrvati: između potisnutog identiteta i usporene integracije* (1993. – 1996.) Instituta društvenih znanosti *Ivo Pilar* iz Zagreba, glavni istraživač i voditelj projekta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli *Elitne i marginalne skupine u Istri od XVI. do XVIII. stoljeća* (2007. – 2013.) te suradnik na projektu Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci *Prilozi za povijest zapadne Hrvatske (Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar)* (2002. – 2006.) i *Povijest zapadne Hrvatske: Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar, Lika* (2007. – 2012.) voditelja akademika Petra Strčića, koje je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Znanstveno se usavršavao u brojnim ustanovama u zemlji i inozemstvu, ponajviše u Italiji i Francuskoj.

Bio je vrlo aktivan i kao sveučilišni profesor nesebično prenoseći svoja znanja i iskustva brojnim naraštajima studenata povijesti na Filozofskom fakultetu u Puli, na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, Odjelu za informatologiju i komunikologiju Sveučilišta u Zadru, Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, poslijediplomskim doktorskim studijima sveučilištâ u Dubrovniku i Splitu te na studiju Kulture i turizma Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Među studentima je posebice bio cijenjen i omiljen profesor, čije su kolegije rado upisivali, a njegova predavanja rado slušali. Ostat će zapamćen i kao jedan od osnivača studija Povijesti i Odsjeka za povijest na Filozofskom fakultetu u Puli te njegov prvi pročelnik.

Bio je suradnik, urednik ili član uredništva brojnih domaćih i inozemnih znanstvenih, stručnih i popularnih edicija. Uz ostalo, u suuredništvu s prof. dr. sc. Robertom Matijašićem uredio je *Istarsku enciklopediju* Leksikografskog zavoda *Miroslav Krleža* (2005.) i za nju napisao brojne natuknice. Surađivao je i s brojnim znanstvenim, arhivskim, knjižničnim i muzejskim ustanovama te stručnim i kulturnim udrugama, posebice s Čakavskim saborom i njegovim katedrama. Više je godina bio honorarni voditelj pulskog Centra Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ iz Zagreba.

U dvama je mandatima bio dopredsjednik Hrvatskoga nacionalnog komiteta za povijest. Od 1994. do 1998. bio je član Nacionalnog vijeća za visoku naobrazbu pri tadašnjem Ministarstvu znanosti i tehnologije. Više je puta bio član Matičnog povjerenstva (sada Matičnog odbora) za područje humanističkih znanosti – polje povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, znanosti o umjetnosti, etnologije i antropologije. Bio je i član Hrvatskog odbora UNESCO-a, član predsjedništva Hrvatskog odbora za povijesne znanosti, koji je radio na organiziranju Prvog kongresa hrvatskih povjesničara i član zajedničkog dijela hrvatsko-talijanskoga i hrvatsko-slovenskoga povijesnog povjerenstva.

Dobitnik je mnogih nagrada i javnih priznanja među kojima su primjerice nagrade „Mate Balota“ / „Mijo Mirković“ (1969.) i Istaknuti kulturni radnik grada Pule (1990.), Državna nagrada za znanstveni rad „Bartol Kašić“ (1994.), Nagrada Grada Pule za životno djelo (2006.), Nagrada „Ivan Lučić“ za životno djelo (2015.), priznanje *Summa Histriae* Humanističnog društva *Histria* iz Kopra (2021.). Godine 1997. odlukom predsjednika Republike Hrvatske odlikovan je Redom hrvatskog trolista i Spomenicom Domovinske zahvalnosti.

Prof. dr. sc. Miroslav Bertoša više je od pedeset godina profesionalno bio vezan uza Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli. U tome je Akademijinu institutu trideset godina, od 1969. do 2003., bio zaposlen kao znanstvenik – povjesničar u njegovoj Radnoj/Područnoj jedinici u Puli, potom je od veljače 1999. do travnja 2003. bio upravitelj, a od 30. listopada 2019. do smrti i voditelj tog Zavoda. Uz to je od 2002. godine pa do svoje smrti bio glavni i odgovorni urednik Zavodova znanstvenog časopisa *Problemi sjevernog Jadrana*. Tim je svojim radom višestruko i snažno obilježio rad tog instituta te u njemu ostavio dubok i neizbrisiv trag.

Upraviteljem Akademijina Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli imenovan je 1. veljače 1999., i to na temelju prijedloga tadašnjeg voditelja Zavoda akademika Milana Moguša i Razreda za društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Uz tekuće upraviteljske poslove i organizaciju rada nekoliko je posebice važnih dionica Profesorova rada kao upravitelja Zavoda. Tako osobitu važnost u prvoj godini njegova upraviteljstva čini njegov angažman na organizacijskim pripremama za objavljivanje, nakon jedanaest godina stanke, novog sveska znanstvenog časopisa Zavoda *Problemi sjevernog Jadrana*, pokrenutog još 1963. godine. Za glavnog urednika tog 7. sveska zavodskog časopisa bio je imenovan tadašnji voditelj Zavoda akademik Milan Moguš, a prof. dr. sc. M. Bertoša bio je, uz akademike Luju Margetića i Tomislava Raukara, član uredništva.

U drugoj je godini upraviteljskog mandata bio posebno angažiran na poslovima primanja u radni odnos novog suradnika u Područnoj jedinici u Puli, i to za područje etnologije, čime je nastavljen godinu prije započet proces primanja mladih znanstvenika u Zavod. Time je u vrlo kratkom roku bilo popunjeno radno mjesto koncem lipnja te godine umirovljenog etnologa dr. sc. Josipa Miličevića. U toj je godini upravitelj dr. sc. M. Bertoša posebno bio angažiran i na opremanju te organizaciji rada novoga poslovnog prostora Područne jedinice u Puli, koja od tada djeluje u prostoru Grada Pule na adresi Prolaz kod kazališta 2. Te je godine, uz poslove oko objavljivanja 7. sveska *Problema sjevernog Jadrana*, započeo i s pripremom 8. sveska, na čemu je intenzivno radio 2001. i 2002., godine. Taj je 8. svezak pod njegovim glavnim uredništvom priređen za tisak 2002. i objavljen 2003. godine.

Posebno važan dio njegova upraviteljskog rada činio je i rad na pripremi znanstvenog projekta Zavoda za prijavu na natječaj Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Osmišljavan pod radnim naslovom *Istra i sjevernojadranski prostor: povijest i etnokultura* u konačnici je taj projekt oblikovan i nakon pozitivnih recenzija prihvaćen pod naslovom *Prilozi za povijest zapadne Hrvatske (Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar)* (2002. – 2006.), a voditelj mu je i glavni istraživač bio akademik Petar Strčić.

Koncem travnja 2003. godine završio je upraviteljski mandat prof. dr. sc. M. Bertoše, a ujedno i radni staž u Akademijinu Zavodu u Rijeci, odnosno njegovoj Područnoj jedinici u Puli. No time nije prestala Profesorova suradnja sa Zavodom. Dapače, vrlo se intenzivno nastavila njegovim opet iznimno plodnim i vrsnoćom uzornim prinosom novomu zavodskom projektu pod voditeljstvom akademika P. Strčića *Povijest zapadne Hrvatske (Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar, Lika)* (2007. – 2012.), a potom i intenzivnim uredničkim radom na pripremi novih svezaka časopisa *Problemi sjevernog Jadrana* u godinama koje su slijedile.

Od imenovanja prof. dr. sc. Miroslava Bertoše glavnim i odgovornim urednikom *Problema sjevernog Jadrana* pod njegovim je uredništvom objavljeno 13 svezaka tog časopisa, od sv. 8. do sv. 20., a do smrti je radio i na pripremi 21. sveska. U tome su razdoblju pod njegovim glavnim uredništvom objavljena 94 znanstvena članka i 78 prikaza, tematski vezanih uz historiografska, etnološka, filološka i druga istraživanja sjevernojadranskog prostora i ostale zapadne Hrvatske. Godine 2020. je na njegov prijedlog imenovano i novo uredništvo časopisa koje je od tada međunarodnog sastava.

Profesor M. Bertoša bio je glavni urednik u punom smislu te riječi; vrijedno je, aktivno i ažurno obavljao sve poslove koje podrazumijeva urednički rad, od

prve procjene zaprimljenih rukopisa i upućivanja u recenzentski postupak nadalje. Pritom je sva svoja znanja uredničkog posla, stečena dugogodišnjim radom i iskustvom te poznavanjem suvremenih standarda uredničkog rada, prenosio na nas, svoje mlađe suradnike, na čemu smo mu trajno zahvalni.

Voditeljem je Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli prof. emeritus Miroslav Bertoša, član suradnik HAZU, imenovan Odlukom Predsjedništva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 30. listopada 2019. naslijedivši na toj dužnosti preminulog akademika Petra Strčića. Preuzimajući tu dužnost, na pitanje novinara kako planira voditi Zavod istaknuo je da će Zavod nastaviti voditi dobro uhodanim stazama, koje je i u znanstvenom i u društvenom smislu zacrtao akademik Strčić, ali ga obogatiti i novim sadržajima, s interdisciplinarnim i unutardisciplinarnim obradama sjevernojadranske tematike te u većoj mjeri pratiti društvene promjene koje se odražavaju na metodologiju znanstvenog rada i na usmjerenje Zavoda (*Novi list*, 14. studenoga 2019.).

Premda se veći dio toga četverogodišnjeg voditeljskog mandata prof. emeritusa M. Bertoše odvijao pod specifičnim okolnostima i ograničenjima uvjetovanim epidemijom koronavirusa, Zavod je pod njegovim vodstvom nastavio rad na historiografskim, etnološkim i filološkim te arheološkim istraživanjima ponajprije usmjerenima na prostor zapadne Hrvatske, odnosno današnje Istarske županije i Primorsko-goranske županije te s javnim objavljivanjem rezultata svojeg rada. Nastavljen je i rad na organiziranju/suorganiziranju i održavanju znanstveno-stručnih skupova i drugih manifestacija iz područja djelovanja Zavoda. Pritom je naš voditelj dr. Bertoša posebice cijenio i podržavao prijedloge znanstvenika iz Zavoda i njihov rad i angažman na pripremi tih skupova. Za vrijeme njegova voditeljstva održano je više takvih znanstvenih skupova, pa i međunarodnih. Uz to je podržao prijedlog nas mlađih suradnika da Zavod na prijedlog Filozofskog fakulteta u Rijeci postane stručna baza Sveučilišta u Rijeci za potrebe provođenja stručne prakse dvopredmetnoga diplomskog studija Povijest i interpretacija baštine Filozofskog fakulteta u Rijeci, do čega je i formalno došlo 2021. godine i od tada se provodi u Zavodu.

Evo na koncu i nekoliko osobnih dojmova o prof. emeritusu Miroslavu Bertoši, s kojim sam imala čast surađivati od 1999. godine. Bio mi je upravitelj u prvim godinama mojeg rada u Zavodu, voditelj prethodnih četiriju godina, a glavni urednik prethodnih dvadeset godina. Već je na početku naše suradnje brzo postao očit njegov poseban odnos prema mladim ljudima. Bio je Profesor i Učitelj u punom i najboljem značenju tih riječi. Na nas je, tada mlade ljude na

početku znanstvene karijere, i u znanstvenom i uopće u intelektualnom pogledu djelovao vrlo poticajno, a pritom nenametljivo i s velikim obzirom prema našim individualnim karakternim osobinama. S upraviteljem, voditeljem i glavnim urednikom prof. dr. sc. M. Bertošom bilo je lako surađivati, a od znanstvenika, intelektualca i erudita prof. dr. sc. M. Bertoše valjalo je učiti, neovisno o tome kojim smo se znanstvenim područjem bavili. Posebno je oduševljavao svojom izvrsnom upućenosti u postojanje i uporabu najnovijih informatičkih pomagala u radu gotovo istovremeno s njihovom pojavom na tržištu. Znao je isticati kako žali što ga ubrzana informatizacija nije snašla u mlađim godinama života; vjerojatno je stoga put od upoznavanja informatičke i druge tehnologije do njezine primjene u njegovu slučaju bio vrlo kratak.

Povrh svega, u trajnom mi sjećanju kao posebno dragocjena uspomena ostaju naši razgovori tematski smješteni između povijesnog i lingvističkog, povijesnog i literarnog, kratki, gotovo usputni, ali vrlo upečatljivi „razgovori ugodni“ o književnosti i glazbi, prošlosti i suvremenosti, vrlo često u obliku elektroničke komunikacije u kojoj je s druge strane bio *Lector Ludens*. Ti su me razgovori višestruko obogatili.

Godine 2001. mi je u jednoj prigodi, razmišljajući o budućnosti Akademiji-na riječko-pulskoga Zavoda, rekao: „Držim da ulazimo u razdoblje promjena i kušnjā!“ Naravno, bio je u pravu. Razmišljajući danas o tim riječima, valja još jednom istaknuti da rad tog Zavoda od tada naovamo i dalje obilježava plodan znanstvenoistraživački rad u području humanističkih znanosti, ponajprije u okviru povijesti, etnologije i filologije, aktivan rad na organizaciji znanstvenih i stručnih skupova i sudjelovanje na njima te suradnja s drugim domaćim i inozemnim znanstvenim i stručnim institucijama. Obilježile su ga i promjene u sastavu znanstvenih i stručnih djelatnika jer smo doživjeli i potpunu smjenu generacija u Zavodu, uzrokovanu odlascima u mirovinu ili smrću nekadašnjih djelatnika i znanstvenim razvojem mladih. Uvijek sklon mladim ljudima i promjenama s odobravanjem je gledao na trenutni sastav Zavoda te je mislio i na njegovu budućnost nadajući se zajedno sa svima nama njegovu daljnjem pomlađivanju i plodnom radu.

Zbog svega rečenog, ali i onoga neizrečenog, a doživljenog u višegodišnjoj suradnji, ostajemo trajno zahvalni na svemu što je prof. emeritus Miroslav Bertoša, član suradnik HAZU, učinio za Akademijin Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i njegovu Područnu jedinicu u Puli kao dugogodišnji zaposlenik – znanstvenik, kao upravitelj, voditelj i glavni urednik, a i za svakog od nas, svojih suradnika, koje je obogatio neumornim istraživačkim duhom vrsna

znanstvenika i intelektualca širokih vidika te, povrh svega dobrog, i jedinstvena čovjeka. Bila je zaista velika čast i povlastica surađivati s njime i učiti od njega.

Prof. emeritus Miroslav Bertoša i njegovo djelo ostat će zapamćeni u hrvatskoj historiografiji, a posebice u znanstvenoj i kulturnoj povijesti Istre te u povijesti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli kao uzor, putokaz i nadahnuće.

Vječna slava i hvala našem poštovanom i dragom Profesoru!

Sanja Holjevac